
La vaga de La Canadencia: el Waterloo de la CNT i la jornada laboral de les vuit hores

Jordi Roca Vernet¹

La història de la vaga de La Canadencia ha estat profusament narrada com un èxit del moviment obrer associat a l'aprovació del reial decret de la jornada de vuit hores diàries de treball. Aquesta recerca pretén qüestionar alguns aspectes de la interpretació canònica de la vaga a partir de l'anàlisi del procés de negociació, de la dissidència entre les files sindicals arran de la convocatòria de vaga general i, finalment, del malestar de la patronal per la gestió que els militars van fer del conflicte laboral i dels episodis de vaga. La hipòtesi d'aquesta recerca és que les vagues del 1919 van afeblir tant el lideratge de la Confederació Nacional del Treball (CNT) sobre el moviment obrer, que es va dividir entre els partidaris d'una via més possibilista i els partidaris d'una alternativa revolucionària, com el poder del Govern a Catalunya, que es va mostrar incapaç d'implementar cap política laboral o social que no tingués el beneplàcit de la Federació Patronal de Catalunya. L'experiència de la vaga va demostrar a la patronal les dificultats que tenien els militars per posar fi a la conflictivitat obrera i controlar l'ordre públic; per tant, tot i les múltiples tensions, va preferir cohabitar amb els governs conservadors i reformistes en lloc d'optar per una alternativa reaccionària en què els militars estiguessin al capdavant de les institucions polítiques.

Aquesta recerca vol demostrar que l'aprovació de la jornada de vuit hores va ser un èxit de la mobilització obrera però, alhora, també va comptar amb l'actitud còmplice del Govern, que sabia que la conjuntura diplomàtica internacional l'abocava a sancionar aquella mesura. Per tant, les tensions amb el Govern es van desplaçar del moviment obrer a la patronal en la mesura que aquesta última només va acabar acceptant la jornada de vuit hores a canvi que el Govern adoptés una gestió de la conflictivitat obrera i social basada en l'autoritarisme i la repressió contra les organitzacions revolucionàries. D'altra banda, la patronal va rebutjar qualsevol via política autoritària encapçalada pels militars que subvertís l'ordre constitucional per la desconfiança que els generava la seva gestió política ineficient. Entre el 1919 i el 1920 els militars havien ocupat els principals llocs de responsabilitat política a Catalunya i havien demostrat, a parer de la patronal, la seva capacitat per agreujar els problemes quan no es van sotmetre a les directrius d'aquesta, fet pel qual van generar desconcert, si no un cert malestar. Per contra, la gestió autoritària de la conflictivitat social i obrera amb l'acceptació d'algunes

1. Universitat de Barcelona

concessions va oferir un resultat acceptable, amb la reducció dels dies de vaga i l'increment de la producció en comparació amb la resta d'Europa.

En aquesta investigació analitzarem, en primer lloc, el procés de negociació entre la gerència de La Canadenca i els vaguistes el paper del Govern en la signatura d'un acord amb aquests darrers. En segon lloc, les tensions que va generar la convocatòria de vaga general entre els sindicalistes arran de la dificultat d'assolir uns acords millors que els aconseguits en la vaga de La Canadenca. En tercer lloc, veurem de quina manera va valorar la gerència de La Canadenca la gestió que havien fet els militars del conflicte amb els vaguistes. I, en darrer lloc, caldrà determinar per què la patronal va acceptar que s'apliqués el real decret de la jornada de treball de vuit hores diàries.

Balanç historiogràfic sobre la vaga

La vaga de La Canadenca ha rebut poca atenció per part de la historiografia i sovint s'ha analitzat en relació amb altres processos com ara l'extensió del fenomen del pistolisme, la formació i auge de la Confederació Nacional del Treball, la irrupció dels Sindicats Lliures, l'assoliment de la jornada de les vuit hores o la crisi política del règim de la Restauració. En la majoria de recerques s'ha abordat l'estudi de la vaga des d'una perspectiva sociopolítica, posant en relació el context socioeconòmic derivat de la fi de la Primera Guerra Mundial i la conformació d'un actor social i polític, com era la CNT, en un règim polític en crisi permanent.

L'aturada de La Canadenca sovint s'ha interpretat com el desencadenant del fenomen del pistolisme, fet que ha generat diversos estudis que aborden la naturalesa del conflicte,² el nombre d'atemptats i víctimes, l'anàlisi de la gestió governamental de l'ordre públic i la professionalització de l'exercici de la violència en la Barcelona de la postguerra mundial o els efectes precursors de la dictadura de Miguel Primo de Rivera.³ Darrerament Xavier Díez ha ofert una síntesi sobre com la vaga de La Canadenca va desencadenar una reacció de la patronal a través del locaut i l'extensió de la repressió que va doblegar les institucions estatals, cosa que va suscitar la proliferació del pistolisme.⁴ L'hispanisme britànic, sota el guiatge de Chris Ealham⁵ i Francisco J. Romero,⁶ ha dedicat diverses recerques a la vaga de La Canadenca: mentre el primer afirma que el conflicte es va convertir en una lluita titànica entre les autoritats estatals i locals, el capital nacional i internacional i la CNT de Barcelona, el segon atribueix la responsabilitat del conflicte a la intran-

2. Albert BALCELLS, *El pistolisme: Barcelona (1917-1923)*, Barcelona, Pòrtic, 2009.

3. Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA, *El máuser y el sufragio: orden público, subversión y violencia política en la crisis de la Restauración (1917-1931)*, Madrid, CSIC, 1999; Maria Amàlia PRADAS, *L'anarquisme i les lluites socials a Barcelona, 1918-1923: la repressió obrera i la violència*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003.

4. Xavier Díez, «La vaga de La Canadenca i els inicis del pistolisme», dins: diversos autors, *Episodis del moviment obrer als Països Catalans*, Barcelona, Edicions 1979, vol. 1, Barcelona, pàg. 151-176.

5. Chis EALHAM, «Unidad imposible: revolución, reforma y contrarrevolución en la izquierda española, 1917-1923», dins: Francisco ROMERO i Àngel SMITH (ed.), *La agonía del liberalismo español. De la revolución a la dictadura (1913-1923)*, Granada, Comares, 2014, pàg. 85-112.

6. Francisco J. ROMERO, «Crisi, agonía i fi de la monarquia liberal (1914-1923)», *Segle XX. Revista Catalana d'Història*, 1 (2008), pàg. 57-82.

sigència de l'empresa, que tenia el suport tant de les autoritats civils i militars com de l'ambaixada britànica per estendre la lluita contra els treballadors sindicats.

En els darrer temps, els treballs d'Angel Smith, des d'una perspectiva socioeconòmica, i els de Chris Ealham, des d'una perspectiva sociocultural, han renovat la recerca del moviment obrer i en particular de la CNT, fet que ha suscitat noves investigacions, com ara la d'Arturo Zoffmann.⁷ Aquest darrer ha aprofundit en l'anàlisi del procés de bolxevització de la CNT a partir de les relacions que alguns dels seus líders tenien amb l'URSS i amb la Tercera Internacional. Queden lluny els estudis del nord-americà Gerald Meaker sobre la CNT,⁸ amarats d'una narrativa de postguerra, en els quals s'interessava pel component anti-comunista del sindicat. Paral·lelament als estudis de la CNT, s'ha produït una renovació historiogràfica sobre les relacions laborals del primer terç del segle XX en la mesura que han començat a prodigar-se els estudis sobre la patronal, que pràcticament no havia despertat interès historiogràfic fins a finals dels anys noranta del segle XX. Aquests estudis han constatat la rellevància que va tenir la vaga de La Canadenca per entendre la formació de Foment del Treball Nacional com a òrgan de representació de la patronal.⁹

Els estudis sobre la legislació laboral han reduït la rellevància que va tenir la vaga en l'aplicació de la jornada laboral de vuit hores, així com han posat en relleu les dificultats que va tenir l'aplicació de la legislació arran dels entrebancs constants en l'elaboració dels reglaments que havien de fer efectiva la llei.¹⁰ D'altra banda, els estudis sobre la conflictivitat laboral a la indústria tèxtil han demostrat que la intervenció de l'Estat a través de la regulació de la política aranzelària i de la restricció de la llibertat d'associació, així com l'assumpció de les empreses de les millores aconseguides pels sindicats únics, reivindicades posteriorment pels Sindicats Lliures, van aconseguir reduir la conflictivitat laboral molt per sota de la mitjana europea.¹¹

Malauradament encara hi ha una certa desconexió historiogràfica entre les recerques econòmiques vinculades al desenvolupament de l'energia elèctrica a Catalunya, tant respecte de la producció com de la distribució, i les de l'anàlisi del moviment obrer. No obstant això, cada vegada hi ha més estudis que analitzen la transformació del paisatge i dels pobles arran del procés de construcció de les preses gràcies a les quals es produïa energia elèctrica, la mobilitat derivada de treballadors i enginyers desplaçats des d'altres territoris espanyols o europeus per realitzar aquelles obres o, fins i tot, l'impacte de les experiències precedents de les empreses en la gestió de la conflictivitat obrera en altres latituds. Tot plegat revela que esdevé absolutament necessari reinterpretar el fenomen vaguístic de La Canadenca en funció de les interpretacions procedents de la història econòmica i de la història social de l'empresa.

7. Arturo ZOFFMAN, «An Uncanny Honeymoon: Spanish Anarchism and the Bolshevik Dictatorship of the Proletariat, 1917-22», *International Labor and Working-Class History*, 94 (2018), pàg. 5-26.

8. Gerald MEAKER, *The Revolutionary Left in Spain, 1914-1923*, Stanford, Stanford University Press, 1974.

9. Soledad BENGOCHEA, *Organització patronal i conflictivitat social a Catalunya. Tradició i corporativisme entre finals de segle i la dictadura de Primo de Rivera*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994.

10. Senorina ZURITA, «1919. La implantación de la jornada laboral de 8 horas en Las Palmas de Gran Canaria. De reivindicación obrera a cuestión moral», *Boletín Millares Carlo*, 17(1998), pàg. 237-264.

11. Enrique MONTANÉS, «Industria y conflictividad laboral en España. La industria textil, 1914-1923», *Revista de Historia Industrial*, 59 (2015), pàg. 137.

La vaga de La Canadencia

El Govern espanyol del comte de Romanones va suspendre les garanties constitucionals el 16 de gener de 1919, amb la pretensió d'acotar el moviment autonomista catalanista; ara bé, aquesta situació es va aprofitar per aplicar severes mesures repressives contra la CNT, amb l'empresonament dels seus líders. Aquelles detencions pretenien acontentar els sectors monàrquics i la patronal catalana, molt preocupada per l'auge de la CNT, atès que el sindicat no havia participat en els disturbis dels autonomistes durant la campanya per l'Estatut, ja que s'havia declarat neutral en considerar que aquella qüestió era un assumpte merament burgès.¹²

La vaga a l'empresa Riegos y Fuerzas del Ebro, SA, coneguda com *La Canadencia* i depenent de la companyia anglocanadencia Barcelona's Traction, Light and Power, té l'origen en la reivindicació d'un augment dels salaris d'un grup de treballadors que participava en la construcció de la presa de Camarasa i en les consegüents protestes que desencadenaren un moviment vaguístic en el que es va fer visible la presència activa d'elements sindicals vinculats a la CNT, com apunta Teresa Abelló¹³. Del conflicte se'n va fer ressò la Federació Local Obrera de Lleida que, el desembre de 1918, va pressionar el governador civil de la província amb l'amenaça d'una vaga general¹⁴. Aquella no era una situació nova, i en els anys precedents s'havien produït diversos episodis de conflictivitat en el decurs de la construcció dels pantans i les centrals hidroelèctriques,¹⁵ però en aquesta ocasió l'efecte va arribar ràpidament a Barcelona. El 2 de febrer vuit empleats van ser acomiadats per formar part d'un sindicat vinculat a la CNT, i tres dies després els seus companys, en senyal de protesta, van decidir alentir la seva activitat per exigir el dret d'afiliar-se. Immediatament van fer coneixedores d'aquella conculcació de drets les principals autoritats polítiques: el president de la Mancomunitat, Josep Puig i Cadafalch; el governador civil, Carlos González Rothwos, i l'alcalde de Barcelona, Antonio Morales i Pareja. Però aquelles no eren les úniques demandes, sinó que també s'exigia la fi de les represàlies, la reincorporació dels obrers acomiadats i un increment salarial. La resposta del gerent anglès de l'empresa, Fraser Lawton, va ser acomiadar els obrers involucrats en l'alentiment i va trobar el suport del governador civil, que li va demanar d'avorçar qualsevol negociació amb la CNT, erigida en representant dels treballadors acomiadats.¹⁶ La filial mexicana de l'empresa havia patit greument la conflictivitat social derivada de la revolució mexicana del 1911, que els va obligar a pactar amb els rebels, mentre la central hidroelèctrica estava en mans de l'exèrcit. Per tant, l'empresa no tenia cap intenció d'obrir cap via negociadora amb els treba-

12. Francisco J. ROMERO, «Between the Catalan quagmire and the red spectre, Spain, November 1918-April 1919», *Historical Journal*, 60 (2017), pàg. 808.

13. Teresa ABELLÓ, «La vaga de la Canadencia. Reivindicació obrera i intransigència patronal», *Eines*, 34, (2019), pàg. 99-117.

14. Dolors DOMINGO, «Camarasa i l'inici de la vaga de La Canadencia», *Afers: fulls de recerca i pensament*, 90-91, (2018), pàgs. 589-617.

15. Dolors DOMINGO, «Els enginyers de La Canadencia», *Urtx: Revista Cultural de l'Urgell*, 27 (2013), pàg. 179.

16. DÍEZ, «La vaga de La Canadencia i els inicis del pistolisme», pàg. 156.

lladors,¹⁷ conscients com eren de les conseqüències de mostrar cap símptoma de debilitat enfront els sindicats més revolucionaris. A la vegada, Lawton tenia el suport del capità general Joaquim Milans del Bosch i de l'ambaixada britànica, que va exigir al Govern espanyol que emprengués mesures dràstiques contra els esvalotadors.¹⁸ Els vaguistes ràpidament van sentir la solidaritat dels barcelonins, que van reunir 185.000 pessetes destinades als sindicalistes empresonats, als treballadors de La Canadenca, als altres treballadors que s'havien solidaritzat amb la seva vaga i a fins propagandístics. El comitè de vaga de l'empresa estava liderat pel treballador de la construcció Simó Piera,¹⁹ un fet que denotava que el conflicte afectava principalment els col·lectius obrers de fora de les oficines.

El 17 de febrer, Lawton va refusar de reunir-se amb la delegació de treballadors perquè hi havia membres de la CNT —del Sindicat Únic d'Aigua, Gas i Electricitat— que no treballaven a la companyia, i la resposta del moviment obrer va ser l'aturada de 20.000 treballadors de la indústria tèxtil en solidaritat amb els vaguistes. Al cap de quatre dies, el conflicte es va estendre a la resta de companyies d'electricitat i al servei de tramvies. Barcelona es va quedar a les fosques i el comte de Romanones va anunciar que prenia el control de la companyia amb el permís de l'ambaixada britànica. El cos d'enginyers militars van restablir el servei d'electricitat, però el 26 de febrer els treballadors del gas i de l'aigua es van sumar a la vaga. Això va provocar que aquells dies més d'un 70% de la indústria de Barcelona es paralitzés.²⁰ A principis de març, el Govern va acatar la demanda del general Milans del Bosch de militaritzar el servei i es van reclutar tots els treballadors en edat militar (entre els 21 i els 31 anys). Això va significar que, si ignoraven l'ordre d'anar a treballar, podien ser processats per un tribunal militar. Aquells dies van ser arrestats temporalment entre 3.000 i 4.000 treballadors. La militarització dels serveis energètics i dels tramvies van provocar més maldecaps que altra cosa, arran de la imperícia dels soldats i l'ús inadequat de l'utilatge, cosa que va provocar enormes pèrdues als propietaris.²¹

El Sindicat Únic de les Arts Gràfiques es va solidaritzar amb els vaguistes mitjançant l'anomenada *censura roja*, que impedia la publicació de qualsevol informació hostil envers la posició dels treballadors, fins i tot els bans publicats pels militars. Historiadors com Manuel Cruells o Xavier Díez subratllen com es va estendre el pànic entre la burgesia, que rememorava la violència i destrucció generada durant la Setmana Tràgica (1909), exacerbada per les històries que arribaven de Rússia. Ambdós posen diversos exemples de com la por es va instal·lar en la ment de la burgesia i va suscitar reaccions imprevisibles entre les classes benestants barcelonines, que percebien que la revolució es podia desencadenar d'un moment a l'altre.²² A començaments de març la gerència de l'empresa va

17. Celina PEÑA, «La hidroeléctrica de Necaxa y la Mexican Light and Power Co., patrimonio industrial en riesgo», *Revista Labor & Engenho*, 5 (2011), pàg. 54; Laura RIBAS, «Aigua i electricitat, motors del progrés: El projecte d'electrificació de Pearson a Catalunya, després dels casos de Mèxic i el Brasil», *Entremones. UPF Journal of World History*, 9 (2017), pàg. 45.

18. ROMERO, «Between the Catalan quagmire and the red spectre, Spain, November 1918-April 1919», pàg. 809.

19. *Ibidem*.

20. *Ibidem*, pàg. 810.

21. Díez, «La vaga de La Canadenca i els inicis del pistolerisme», pàg. 158.

22. *Ibidem*; Manuel CRUELLES, *Salvador Seguí, «el Noi del Sucre»*, Barcelona, Ariel, 1973, pàg. 121-122

decidir acomiadar tots els vaguistes i el conflicte es va agreujar, fet que va comportar que entre la patronal s'estengués l'amenaça de l'esclat d'una revolució. L'aturada de la fàbrica d'electricitat i gas el 10 de març va generar una gran preocupació i va obrir un nou conflicte quan va deixar la ciutat en la foscor i amb escassetat d'aliments.²³ El 12 de març, sota la pressió del capità general, es va aprovar la declaració de llei marcial. L'endemà la ciutat va ser declarada en estat de guerra. Mentre Milans era la cara visible de la posició més dura en el conflicte, el Govern va decidir obrir en paral·lel una via més conciliadora, que va esdevenir negociadora quan al sud d'Espanya van esclatar diverses revoltes de subsistències que van afectar les ciutats principals, i quan la UGT, després de setmanes de vacil·lacions, va amenaçar de convocar una vaga nacional en solidaritat amb la situació de Barcelona i d'Andalusia.²⁴

La negociació per a la resolució de la vaga de La Canadencia

Tot i la negativa del governador civil, s'havia establert una comissió negociadora que es reunia a la seu de la Junta Local de Reformes Socials, la qual estava composta per l'alcalde de la ciutat, Manuel Morales, i els regidors següents: el republicà radical Rafael Guerra del Río, el republicà catalanista Lluís Companys i el de la Lliga Calderón.²⁵ La repressió del governador civil i del capità general contra els vaguistes va dificultar el manteniment de la via de diàleg. La iniciativa del Govern va ser liderar una sortida negociada al conflicte amb el nomenament d'un nou governador civil, Carlos Montañés, qui havia estat un dels enginyers fundadors de La Canadencia el 1911, així com d'un nou cap de policia, Gerardo Doval. Tots dos havien d'aturar la repressió, mentre el vicesecretari de la presidència del Govern, José Morote, arribava a Barcelona amb poders especials per pressionar l'empresa i així aconseguir un acord amb els treballadors, que es va assolir el 17 de març. La direcció de La Canadencia va cedir en totes les reclamacions dels vaguistes: l'augment de salaris, el pagament de salaris perduts pels vaguistes i l'amnistia total per als treballadors involucrats en el conflicte. Paral·lelament, el Govern de Madrid va aprovar la jornada de vuit hores a la indústria.

La gerència de l'empresa es va sentir molt pressionada per l'enviat especial del Govern quan va informar que a la ciutat només hi havia reserves de farina per a un parell de dies i que començava a haver-hi cues davant dels forns de pa. D'aquesta manera, si no s'arribava ràpid a un acord i la vaga es perllongava, es podia desencadenar una revolta generalitzada més enllà de la ciutat, amb conseqüències imprevisibles. Durant els dies de vaga es van produir pocs actes de violència a la ciutat, res a veure amb el que passarà uns anys després durant la vaga de transports del 1923. L'absència de violència mostrava la voluntat —i con-

23. EALHAM, «Unidad imposible: revolución, reforma y contrarrevolución en la izquierda española, 1917-1923», pàg. 108.

24. ROMERO, «Between the Catalan quagmire and the red spectre, Spain, November 1918-April 1919», pàg. 810.

25. BALCELLS, *El pistolismo: Barcelona (1917-1923)*; Ángeles BARRIO, «La oportunidad perdida: 1919 mito y realidad del poder sindical», Ayer, 63, (2006), 153-184, especialment pàg. 172.

fiança— dels obrers de no fer cap acte que pogués llstar la negociació, i corroborava que no hi havia un horitzó revolucionari en el conflicte. La por d'una revolució comunista tenia un origen exogen basat en el que havia passat en algunes ciutats europees, però es va estendre ràpidament entre les classes acomodades i autoritats de la monarquia per la desconfiança que sentien envers qualsevol forma d'intermediació amb el moviment obrer. D'aquesta manera, l'empresa es va veure forçada a signar un acord desfavorable en termes i condicions que eren considerats abusius. Poc temps després, Lawton va afirmar que ho havien fet per demostrar el seu grau de compromís i responsabilitat pública. L'experiència mexicana havia mostrat les dificultats d'emprendre una via negociadora i els costos elevats que tenia la intervenció militar de les centrals hidroelèctriques. Per tant, calia garantir la supervivència política del Govern per evitar pèrdues econòmiques més importants.

Podem estructurar la negociació en quatre moments a partir de la documentació conservada. El primer moment va ser el 5 de març, quan el comitè de vaga dels treballadors va presentar una proposta signada per tres sindicats de ram (Metal·lúrgia, Elaborar Fusta i Construcció) i la federació local de societats obres de resistència en què dos sindicats dels tres reclamaven la jornada de vuit hores, i tots tres exigien augments salarials, un jornal mínim, abonament dels dies de vaga als treballadors, readmissió de tots els acomiadats i compromís d'absència de represàlies. Aquesta proposta es va consensuar amb la comissió negociadora. El segon moment va ser una setmana després, el 13 de març, amb la resposta de la gerència, que va recordar que els treballadors ja feien una jornada de vuit hores i ja tenien una assegurança d'accident. Es va negar a readmetre els treballadors acomiadats i tampoc volia indemnitzar els vaguistes, atès que no havien comunicat en temps i forma la convocatòria de vaga. Aquesta resposta es va fer arribar a l'alcalde i als treballadors. El tercer moment va ser la carta de la gerència amb data de 16 de març, adreçada al subsecretari del Govern, Morote, en què es negava a readmetre quatre dels vuit vaguistes acomiadats en considerar que són «muy perturbadores, además de no ser satisfactorio su trabajo».²⁶ Tot i acceptar la readmissió parcial dels treballadors, va introduir una clàusula per la qual se'ls podria acomiadar en cas de coaccionar els companys que no haguesin participat a la vaga. També recordava que els obrers ja gaudien de la jornada de vuit hores, es comprometien a pagar els mateixos jornals que la Federació Patronal pagava a cada ofici, i enunciava que només es pagaria la meitat del mes de febrer als treballadors en vaga.²⁷ Finalment, l'empresa va signar l'acord el 17 de març a la seu de la Junta Local de Reformes amb les condicions següents: readmetria tots els treballadors; tots tindrien una jornada laboral màxima de vuit hores; se'ls pagarien els salaris corresponents als dies de vaga, amb l'excepció del personal d'oficines; es produiria un augment de sou als treballadors, que seria gradual en funció del seu salari, i s'incrementarien els salaris més baixos; l'empresa pagaria íntegrament el jornal als treballadors en cas d'accident labo-

26. CRAI-Biblioteca Pavelló de la República UB, Fons DH 1(4) carpeta 3, diversos, Fons DH 1(4) carpeta 3, diversos, pàg. 13.

27. CRAI-Biblioteca Pavelló de la República UB, Fons DH 1(4) carpeta 3, diversos, pàg. 1-24.

ral, i l'empresa es comprometia a no exercir cap tipus de represàlia contra els treballadors arran de la vaga. Paral·lelament, el Govern, a través del seu representant, va acordar la reobertura dels sindicats clausurats, l'alliberament dels treballadors empresonats i l'establiment de la jornada de vuit hores.

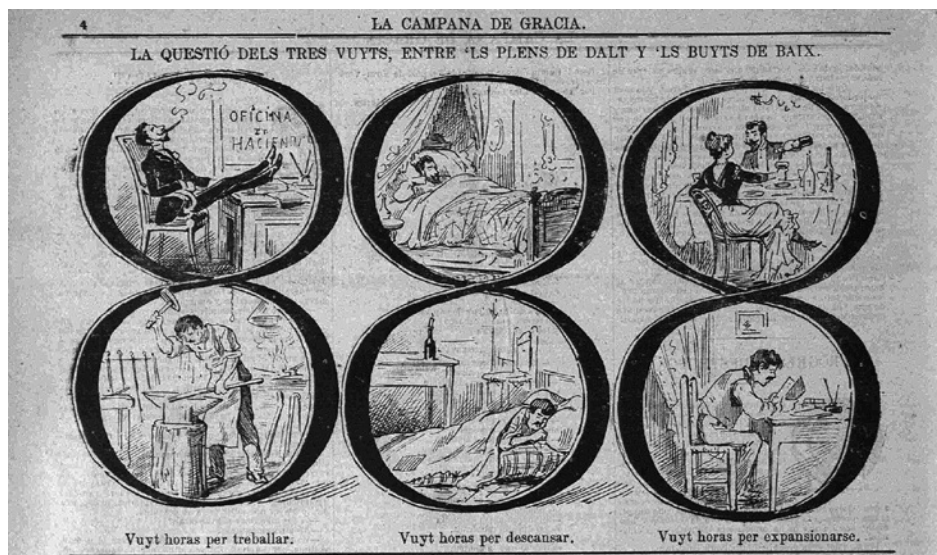
De la negociació en podem obtenir diverses conclusions. La primera, que mentre la jornada laboral de vuit hores era quelcom usual entre els treballadors d'oficina, no ho era entre altres col·lectius de l'empresa. Per tant, l'exigència de les vuit hores, que era una demanda representativa de la mobilització obrera, es va erigir en una manera d'aconseguir la solidaritat de tots els treballadors. La segona, que la vaga iniciada a les oficines tindria èxit en la mesura que fes seves les demandes dels treballadors de les centrals hidroelèctriques i tèrmiques. La tercera, que l'empresa havia sortit clarament derrotada ja que no havia pogut imposar gairebé cap de les seves condicions i havia hagut d'acceptar la readmissió de tots els treballadors sense diferències, la jornada de vuit hores i la retribució dels dies de vaga. La quarta, que la negociació per mitjà del nou model de sindicat únic organitzat per federacions de ram va ser un èxit, perquè va oferir més capacitat de pressió sobre l'empresa, atès que va aconseguir paralitzar diversos sectors econòmics de la ciutat i, alhora, l'àmplia mobilització va infondre por entre les autoritats civils. La cinquena, que el representant del Govern no va actuar com a àrbitre entre ambdues parts, sinó que va pressionar l'empresa per aconseguir un acord que, en l'aspecte més icònic —la jornada laboral de vuit hores diàries— ja formava part de l'agenda reformista del Govern. La sisena, que l'acord entre els sindicats i l'empresa es va fonamentar en la capacitat mobilitzadora de la CNT, que va ser l'autèntic espantall de l'amenaça obrera per al Govern i, alhora, va erigir la central sindical com la interlocutora dels treballadors amb la qual s'hauria d'entendre a partir d'aleshores la Federació Patronal. La setena, que els acords signats serien percebuts com un greuge del Govern cap a la patronal, que impediria que les institucions polítiques poguessin continuar representant la figura d'àrbitre en els conflictes laborals, i que generaria un enorme recel envers les decisions del Govern en matèria de polítiques laborals.

Els acords del 17 de març els havien d'aprovar els afiliats de la CNT, que es van reunir en una gran assemblea a la plaça de braus de les Arenes aquell mateix dia. Unes hores abans, Salvador Seguí i 24 cenetistes havien estat alliberats a fi d'aconseguir que els acords assolits fossin ratificats per la majoria, que se sentia forta per haver doblegat la voluntat de l'empresa. Seguí va oferir a la multitud la possibilitat d'escollir entre l'opció de comportar-se amb serenitat mentre esperaven tres dies per veure si les autoritats complien les promeses d'alliberar els presos que estaven sota jurisdicció militar, i l'opció d'assaltar el Castell de Montjuïc i alliberar els seus companys empresonats. Va prevaldre la primera, avalada pel pragmatisme de Seguí, però les tensions entre els líders i la militància més exacerbada van emergir amb la necessitat d'imposar al Govern un ultimàtum de tres dies per alliberar la resta de presos. La decisió va oferir una oportunitat d'or per tornar a la vaga, com diu Romero Salvadó,²⁸ però també brindava una alternativa a la patronal i als militars per deixar en paper mullat els acords

28. ROMERO, «Between the Catalan quagmire and the red spectre, Spain, November 1918-April 1919», pàg. 810.

anteriors i reobrir el conflicte. Aquella decisió ha estat valorada com un acte de maduresa de la CNT,²⁹ però més aviat sembla que va ser una sortida endavant de Seguí, que va decidir aferrar-se a uns acords que eren els millors possibles al marge d'un horitzó revolucionari, ja que així creia possible acotar la tendència revolucionària de la CNT. D'acord amb Díez, Seguí volia consolidar una estratègia de formació i conformació d'un sindicat que li permetés esdevenir una alternativa sòlida i autònoma a la societat burgesa i l'economia capitalista.³⁰ Ara bé, l'últimàtum de la direcció cenetista traslladava la responsabilitat del compliment dels acords al Govern, al qual s'encomanava cegament, i l'obligava a enfrontar-se amb l'exèrcit. La historiadora Teresa Abelló³¹ afirma que la qüestió dels presos fou utilitzada també pels cenetistes menys sindicalistes per prosseguir el conflicte. El Govern, però, havia fet una ostentació màxima de la seva força i se sentia amenaçat per l'exèrcit i pressionat per la patronal, que s'havia negat a acceptar els acords signats. Per tant, ni la patronal ni l'exèrcit podien acceptar que el nou desafiament obrer acabés amb una altra derrota humiliant. El Govern havia de fer concessions a la patronal i a l'exèrcit, per tal d'aconseguir imposar la seva agenda social i laboral, i això era inviable amb un ultimàtum obrer sobre la taula.

La patronal s'havia organitzat amb l'autoritària Federació Patronal de Barcelona, que representava els elements més actius de l'elit industrial i havia establert una aliança amb els sectors més extremistes de l'exèrcit de la regió mili-

Detall de La Campana de Gracia, del 3 de maig de 1890

29. EALHAM, «Unidad imposible: revolución, reforma y contrarrevolución en la izquierda española, 1917-1923», pàg. 18.

30. Díez, «La vaga de La Canadenca i els inicis del pistolisme», pàg. 162.

31. Teresa ABELLÓ, «La vaga de la Canadenca. Reivindicació obrera i intransigència patronal», pàg. 103

tar.³² El capità general, Joaquim Milans del Bosch, es va rebel·lar contra la decisió del Govern, mostrant un enorme menyspreu envers aquest, i va donar suport a una agrupació d'oficials d'infanteria, coneguts com els *junteros*, que, instigats per la Federació Patronal, es negaven a alliberar els presos de la CNT.³³ L'objectiu era evident: abocar la CNT a la vaga general i aprofitar la reobertura del conflicte per desencadenar una onada repressiva que acabés amb l'organització i revocés les mesures aprovades amb anterioritat.

La divisió del moviment obrer arran de la vaga general de març del 1919

El 24 de març, la CNT va declarar la vaga general per aconseguir l'alliberament dels empresonats. La resposta del capità general Milans del Bosch va ser immediata: va reimposar la llei marcial sense cap mena de consulta prèvia al Govern i alhora va impulsar la creació de milícies cíviques autoritàries formades pels sectors reaccionaris de la ciutat, el Sometent i Acción Ciudadana, que actuen com a parapolicia i aconsegueixen el control dels carrers de la ciutat. L'anàlisi del Sometent ha mostrat que presenta similituds amb altres grups paramilitars europeus que sorgeixen durant la postguerra amb la voluntat de desestabilitzar l'obrerisme i reivindiquen un discurs d'ordre amb un fonament cívic.³⁴ Paral·lelament, Manuel Bravo Portillo va organitzar una banda amb expolícies i delinqüents que va actuar com una força privada al servei de la patronal, la qual arrestava, colpejava i ocasionalment assassinava els cenetistes. L'endemà, el 25 de març, el Sometent es va desplegar per primera vegada i va trencar la vaga de Barcelona, col·laborant amb les tropes en l'arrest de sindicalistes i obligant a reobrir els botiguers que havien abaixat la persiana.³⁵ A començaments d'abril, la vaga general s'havia declarat a Girona i Palafrugell, i uns dies abans s'hi havien sumat Sabadell, Terrassa i Lleida.³⁶

L'estira-i-arronsa entre la CNT i la patronal i els militars es va decantar a favor dels darrers, i el 7 d'abril la CNT va acordar tornar a la feina. La resolució del conflicte no tenia res a veure amb la vaga anterior i la derrota dels cenetistes va radicalitzar la posició de l'organització, que a partir d'aquell moment va confiar en l'extensió inexorable de la revolució. Els cenetistes es van erigir com els representants principals dels treballadors, cosa que va consolidar l'estructura del sindicat únic i va abocar a una dinàmica revolucionària que els va portar a incorporar-se a la Tercera Internacional, uns punts que es van recollir en el Congrés Nacional celebrat a Madrid a finals del 1919. La resolució de la vaga general va generar una

32. BENGOCHEA, *Organització patronal i conflictivitat social a Catalunya. Tradició i corporativisme entre finals de segle i la dictadura de Primo de Rivera*, pàg. 17.

33. GONZÁLEZ CALLEJA, *El máuser y el sufragio: orden público, subversión y violencia política en la crisis de la Restauración (1917-1931)*.

34. SÍLVIA SÁNCHEZ, «Clases populares y anarcosindicalismo en Barcelona, 1917-1924», *Entremons. UPF Journal of World History*, 5 (2013), pàg. 88.

35. ROMERO, «Between the Catalan quagmire and the red spectre, Spain, November 1918-April 1919», pàg. 813.

36. CRUELS, *Salvador Seguí, «el Noi del Sucre»*, pàg. 123.

fractura en el si de la CNT que la historiografia no sempre ha posat en relleu. Un bon exemple d'això va ser el pamflet que va publicar el 1919 Augusto Lagunas Alemany, un dels vaguistes acomiadats durant els primers dies de la vaga de La Canadenca que poc temps després va esdevenir un dels líders de la Unió de Sindicats Lliures. Lagunas no era ultracatòlic, sinó algú amb una profunda cultura lliurepensadora i republicana, però que rebutjava fermament les idees comunistes, qüestionava la democràcia i es mostrava favorable a la dictadura; alhora, era un fervent nacionalista espanyol.³⁷ En aquell pamflet, Lagunas es queixava amargament de la decisió presa per Seguí de tornar a la feina bo i esperant que el Govern complís la seva promesa; però a continuació, paradoxalment, es queixava de la convocatòria de vaga general posterior, i argumentava el següent:

Una huelga general no debe hacerse nunca, si no se cuenta con elementos suficientes para derribar el poder. Una huelga general no puede hacerse sino con fines revolucionarios so pena de fracasar. El fin del sindicalismo, como el de todas las colectividades humanas, es un fin político; es el fin de apoderarse del gobierno y ejercer ese poder, estableciendo en el país una república comunista.³⁸

Així, si la vaga general només tenia una finalitat revolucionària, no podia convocar-se per pressionar el Govern per aconseguir la llibertat dels presos, i la seva convocatòria només aconseguiria el següent: «Dejar en la calle a millares de obreros y empleados, expuestos al hambre, la miseria y la emigración; abrir una era de atropellos, de persecuciones y de injusticias».³⁹ Per tant, es responsabilitzava la direcció del sindicat, identificada amb Salvador Seguí, de la imprudència de convocar una vaga general, i un cop acabada aquesta s'acusaven els dirigents sindicals de fer distincions entre vaguistes en funció de quin havia estat el seu comportament en el tram final de la vaga, quan els treballadors se sentien abandonats per la direcció del sindicat i es van veure forçats a tornar a la feina. En definitiva, el text de Lagunas mostra el descontentament d'una part de les bases socials, les menys radicalitzades, enfront les decisions de la direcció de la CNT, i exigien a la central sindical un comportament més pragmàtic en la defensa dels seus drets laborals. Per a aquells obrers que dissentien de la direcció de la CNT, la vaga general havia provocat un retrocés en les conquestes laborals i havia afavorit i legitimat la resposta virulenta i repressiva de la patronal i dels militars. Probablement, arguments com aquests van fer que una part dels cenetistes abandonessin la central quan va optar per una via encara més insurreccional arran de la fascinació pel bolxevisme, atreta per la unitat obrera envers la revolució, i s'afiliessin als Sindicats Lliures a partir de la tardor del 1920.⁴⁰

Durant la vaga general el Govern va quedar relegat a una posició completament marginal, i havien aconseguit el poder l'exèrcit, les milícies vinculades a

37. Colyn M. WINSTON, *Workers and the right in Spain 1900-1936*, Princeton, Princeton University Press, 1985, pàg. 161.

38. Augusto LAGUNAS, «La huelga de La Canadiense y la general del mes de marzo», dins: *El sindicalismo y las huelgas en Barcelona*, Tortosa, Ediciones Monclús, s/d, pàg. 72.

39. LAGUNAS, «La huelga de La Canadiense y la general del mes de marzo», pàg. 73.

40. EALHAM, «Unidad imposible: revolución, reforma y contrarrevolución en la izquierda española, 1917-1923», pàg. 96.

la burgesia industrial i la parapolicia. L'Estat va ser parasitat per unes formes de poder que fonamentaven l'autoritat en l'exercici de la violència contra la CNT i la defensa dels interessos tant de la patronal com de l'exèrcit, que no era el mer braç armat de la patronal. El Govern del comte Romanones va fer el darrer intent per retornar a una via conciliadora amb els obrers i així aturar la deriva revolucionària d'uns i la repressió arbitrària de militars, milícies i parapolicies. El governador civil, Carlos Montañés, va exigir l'alliberament d'alguns líders sindicals del tèxtil arrestats per la parapolicia de Manuel Bravo Portillo amb l'objectiu d'afavorir el diàleg. Ara bé, la resposta del capità general va ser vetar tots els esforços del cap de policia, Gerardo Doval, de posar fi a la parapolicia de Bravo Portillo, i va donar el cop definitiu quan va expulsar el governador civil i el cap de policia de la ciutat, el 14 d'abril de 1919, a fi d'enterrar la via conciliadora amb la CNT. Quan tots dos van arribar a Madrid, el cap del Govern no va tenir cap altra opció que dimitir.

El Govern havia claudicat davant l'aliança entre industrials i l'exèrcit a Catalunya, que, apel·lant a la defensa de l'ordre social, havien emprès una repressió massiva per afeblir el moviment sindical, però que també volia subvertir l'ordre constitucional.⁴¹ La historiografia ha vist aquella desobediència respecte al Govern com el primer pas, quan no el primer intent, per establir una dictadura que posés fi al règim liberal de la Restauració. Les veus a favor d'una dictadura militar tant a Madrid com a Barcelona es van començar a sentir,⁴² però la submissió del Govern als designis de la patronal i l'exèrcit van apaivagar aquelles veus, mentre es prosseguia amb l'acció repressiva i alhora la patronal acceptava les millores salarials i algunes millores laborals, amb la qual cosa aconseguia reduir la conflictivitat obrera.

La patronal va percebre la debilitat dels governs de la Restauració, però, en lloc de donar suport a una alternativa dictatorial, va preferir sostenir el sistema mantenint governs dèbils i malleables. Així, la patronal va descarregar totes les responsabilitats de les vagues de 1919 sobre les espatlles del Govern. Prova d'això va ser la petició que va fer la gerència de La Canadencia al govern perquè li fossin rescabades les pèrdues ocasionades durant les setmanes en què l'empresa havia estat confiscada pel Govern. El 16 de febrer Barcelona es va quedar a les fosques i es van parilitzar les indústries i els tramvies. Arran d'això, el governador civil, seguint ordres del Govern, va decidir confiscar La Canadencia per garantir el subministrament elèctric de la ciutat i de tota la província, i així evitar qualsevol deriva revolucionària. L'empresa va ser confiscada el 20 de febrer i el 2 de març el Govern va aprovar confiscar-ne també tots els ingressos. Aquella situació es va mantenir fins a la fi de la vaga, quan l'empresa va tornar als seus propietaris. La convocatòria de vaga general va suposar de nou la confiscació de l'empresa, però aquesta vegada qui ho va ordenar va ser el capità general sense haver rebut cap comunicació directa del Govern, i així l'empresa va ser confiscada pels militars des del 24 de març fins al 2 d'abril.

41. ROMERO, «Between the Catalan quagmire and the red spectre, Spain, November 1918-April 1919», pàg. 814.

42. *Ibidem*, pàg. 811.

Durant aquelles setmanes la gestió de l'empresa va recaure en el coronel d'enginyers José Madrid, qui va prendre diverses decisions que, a parer de la gerència de l'empresa, en van posar en risc l'economia. La més controvertida va ser la posada en marxa de la central tèrmica del carrer Pere Mata, que va provocar una enorme despesa de carbó, considerada per la gerència com a absolutament innecessària. Rere la decisió de produir energia elèctrica amb el carbó emmagatzemat hi havia la por que el conflicte s'estengués per les centrals productores d'energia elèctrica de la província de Lleida o bé que es produïssin actes de sabotatge que provoquessin que la vaga paralitzés la ciutat i les seves indústries. De nou, s'observa com la por va abocar el Govern i els militars a prendre decisions extremament perjudicials per a l'economia d'algunes de les principals empreses que componien la patronal.

Riegos y Fuerzas del Ebro va exposar en el seu informe del 7 de juny de 1919 adreçat al Govern que l'empresa en cap moment va patir una manca de subministrament elèctric, procedent de les seves centrals hidroelèctriques, ja que el personal d'aquestes centrals no s'havia afegit a la vaga. Per tant, el consum de carbó es va produir, a parer seu, «por haberlo así dispuesto la autoridad únicamente como medida de precaución por si en algún momento pudiera llegar a faltar corriente».⁴³ D'aquesta manera, considerava que no se li podia atribuir la despesa del carbó (256.070 pessetes) i calia que se'n fes càrrec el Govern. La gerència de l'empresa també reclamava que se li abonessin 115.079 pessetes en concepte de despeses ocasionades pel personal militar durant la confiscació. Finalment, l'empresa recordava que no reclamava la devolució de les 110.370 pessetes abonades en concepte de «gratificaciones al personal del ejército y de la armada» que ja s'havien fet efectives i corresponien a la retribució per la tasca desenvolupada.⁴⁴

L'eloqüència de les dades fa evident la ineficiència del Govern posant l'exèrcit per respondre a l'acció dels vaguistes, davant la por que s'estengués la conflictivitat obrera. Paradoxalment, el Govern va engendrar la resposta violenta de militars i patronal a la vaga general en la mesura que va fomentar les pors entre la patronal, en particular pressionant la gerència de La Canadenc perquè acceptés els acords assolits per la comissió negociadora amb els vaguistes. Va ser, però, aquella mateixa por i la percepció de victòria dels Sindicats Únics vinculats a la CNT les que van provocar una forta reacció, tant contra els sindicalistes com contra el Govern, cosa que el va debilitar enormement.

La percepció de la debilitat del Govern era tan gran que Riegos y Fuerzas del Ebro no va tenir cap mena de pudor a reclamar-li que li rescabalessin les pèrdues. Rere aquella petició hi havia la voluntat que es compensés el greuge que suposava haver hagut de signar uns acords tan desfavorables amb el comitè de vaga. L'experiència de les vagues del 1919 van demostrar a la patronal que als sindicats se'ls havia de derrotar abans no esclatessin les vagues, per tant, la solució era limitar-ne legalment la capacitat d'acció laboral. Alhora, la Federació Patronal també va incrementar la desconfiança envers la capacitat dels militars d'afrontar la gestió dels conflictes laborals, atès que les seves accions eren ab-

43. CRAI-Biblioteca Pavelló de la República UB, Fons DH 1 (4) carpeta 3, diversos, pàg. 37-47.

44. *Ibidem*.

solutament imprevisibles perquè no avaluaven els riscos econòmics i prenien decisions per liquidar el perill revolucionari, tot i que sovint l'acabaven maximitzant. Per tot plegat, resultava més útil mantenir governs dèbils als qual poder forçar a emprendre mesures repressives i acotar les polítiques reformistes, que no pas posar-se en mans d'un exèrcit massa propens a l'exhibicionisme i a l'intervencionisme en la vida política i pública. La patronal va interpretar la debilitat del Govern com un avantatge més que no pas com una dificultat per imposar la seva voluntat.

El Govern en mans de la patronal i allunyat dels militars

La patronal catalana va impulsar la creació de la Confederación Patronal Española per defensar els seus interessos corporatius i pressionar els governs de Madrid. Els estudis sobre la patronal han posat en relleu que s'estructurava en federacions locals integrades en cossos regionals. Romero Salvadó afirma que els seus membres eren encoratjats a prendre pòlisses d'assegurances contra la mort violenta i les vagues injustes, a fer llistes negres i a incrementar el fons per finançar els treballadors no sindicats i els locauts.⁴⁵

Després de la dimissió del comte de Romanones es va aturar la tendència reformista del Govern amb la presidència d'Antoni Maura, qui va donar continuïtat a l'estat de guerra a Barcelona. Amb l'arribada d'un nou cap de govern conservador, Joaquín Sánchez de Toca, i després de considerar que era insostenible la situació de Barcelona, es van restaurar les garanties constitucionals i es va reprendre la política reformista en matèria social i laboral. El 13 d'agost de 1919 es va aixecar l'estat de guerra, fet que va significar que es tornés a legalitzar la CNT, s'alliberessin els dirigents detinguts i es preconfigurés una comissió mixta de treball a Barcelona, que hauria d'ocupar-se de les relacions laborals a la ciutat. Aquell setembre, tant l'ala més sindicalista de la CNT com els burgesos més liberals van acceptar aquell comitè d'arbitratge patrocinat per l'Estat i presidit per l'alcalde de la ciutat, Antonio Martínez Domingo, i aquesta decisió es va ratificar per mitjà del Reial decret de l'11 d'octubre de 1919. Unes setmanes abans, a mitjan agost, havia arribat un nou governador civil, Julio de Amado, que pretenia emprendre una via negociadora amb la CNT fins al punt de fer-la sortir de la clandestinitat.⁴⁶ No obstant això, aquell horitzó de conciliació es va esvaïr perquè la majoria dels membres de la Federació Patronal no la van acceptar i van interpretar les simples millores de les condicions salarials i de treball dels obrers com un pas més cap a l'adveniment de la Revolució Soviètica. Així doncs, la resposta no es va fer esperar i la Federació Patronal de Barcelona va declarar el locaut (tancament patronal) el 3 de novembre, una situació que es va allargar fins al 26 de gener de 1920 i que va afectar 300.000 obrers.⁴⁷ Aquella mateixa tardor

45. ROMERO, «Between the Catalan quagmire and the red spectre, Spain, November 1918-April 1919», pàg. 812.

46. BALCELLS, *El pistolisme: Barcelona (1917-1923)*, pàg. 100-116.

47. BENGOCHEA, *Organització patronal i conflictivitat social a Catalunya. Tradició i corporativisme entre finals de segle i la dictadura de Primo de Rivera*, pàg. 61-79 i 106-122.

del 1919 van sorgir els Sindicats Lliures, un sindicat que desafiava l'hegemonia de la CNT en la representació del treballadors i que va optar per un sindicalisme catòlic, pragmàtic i antirevolucionari que s'enfrontava violentament amb el seu adversari principal, la CNT.

El gener del 1920 van coincidir el final del locaut i l'organització dels Sindicats Lliures amb l'intent fallit de cop d'estat de Milans del Bosch. La raó del fracàs de l'aventura dictatorial de Milans cal trobar-la en la desconfiança de la patronal envers la seva capacitat de gestionar el conflicte, i pel gir que havia adoptat el Govern acontentant una part de la patronal. L'extremisme dels militars podia desencadenar més pèrdues que beneficis. Només quan es va considerar que la situació era completament insostenible, com passaria el 1923, amb la coincidència de diverses crisis polítiques i socials, s'optaria per la via dictatorial com l'única solució possible.

Romero Salvadó ha considerat que entre el març del 1919 i el novembre del 1920, amb el pretext de defensar l'ordre social contra l'amenaça revolucionària, patrons catalans i militars van operar com a poder paral·lel a l'ombra, que obligava els governs a Madrid a ser còmplices de la reacció violenta o bé ser víctimes del poder subversiu d'aquell poder a l'ombra.⁴⁸ D'altra banda, Ealham subratlla el lideratge de la burgesia, que creia que el Govern no tenia una voluntat clara d'enfrontar-se amb els sindicats i defensar els seus interessos. Així doncs, va veure l'exèrcit com a única sortida possible.⁴⁹ Ara bé, potser caldria posar més èmfasi en la debilitat dels governs de la Restauració, que havien perdut la capacitat d'imposar les seves polítiques sobre el territori i es van veure obligats a negociar contínuament amb els distints poders fàctics a Catalunya —patronal, exèrcit i sindicats—, però també amb partits republicans o catalanistes. La debilitat del Govern va propiciar l'apropament a diversos poders en funció de la conjuntura, fet que en va multiplicar l'enorme descrèdit entre la societat catalana.

La CNT, tot i estar legalitzada, es va convertir en el blanc dels Sindicats Lliures i dels cossos parapolicials, de manera que es van produir tota mena de violacions dels drets civils. Això no era suficient per a la patronal, que el novembre del 1920 va pressionar el Govern d'Eduardo Dato perquè nomenés com a governador civil Severiano Martínez Anido, que fins llavors havia estat governador militar de Barcelona. A canvi d'això, el Govern va aconseguir la dimissió del capità general de Catalunya, Joaquim Milans del Bosch, qui s'havia erigit en el principal artífex del desafiament més important contra la continuïtat de l'Estat de la Restauració mitjançant el seu intent de cop d'estat. El nou governador civil va tractar Barcelona com un «feu colonial» i va nomenar com a cap de policia el general Miguel Arlegui, qui va desencadenar el regne del terror amb l'aplicació de la llei de fugues.⁵⁰ Aquella repressió es va perllongar durant dos anys, fins que va arribar al capdavant del govern José Sánchez Guerra, qui va destituir Martínez Anido i Arlegui. Aquells dos anys van tenir un efecte devastador, amb

48. ROMERO, «Crisi, agonia i fi de la monarquia liberal (1914-1923)», *Segle XX. Revista Catalana d'Història*, 1 (2008), pàg. 75.

49. EALHAM, «Unidad impossible: revolució, reforma y contrarrevolució en la izquierda espanyola, 1917-1923», pàg. 109.

50. *Ibidem*, pàg. 110.

l'assassinat de destacats sindicalistes, l'extensió del clima de por i la desarticulació de les estructures de la CNT, cosa que va provocar una pèrdua massiva del nombre d'afiliats. El març del 1922 s'havia recuperat la normalitat constitucional i al cap de poc es va tornar a legalitzar la CNT, que es va començar a reconstruir. Ara bé, l'ofensiva antisindical havia generat un canvi en l'equilibri intern de la CNT que va afavorir els sectors anarquistes més radicals que reemplaçaven les mobilitzacions de masses activitats paramilitars. L'atmosfera de violència i inseguretat permanent va ser un factor determinant per justificar el cop d'estat del 1923⁵¹. Però un informe del governador civil de Barcelona al ministre de l'Interior de juliol del 1923 destacava la ineficiència de la policia i dels jutges, així com la manca de suport social als poders públics de l'Estat, com els principals problemes per combatre les violències dels sindicats, del catalanisme o dels cossos paramilitars:

El espíritu protestatario de Cataluña, las violencias sindicalistas, blanca y roja; las del Requeté, las del separatismo, se exacerban y acrecientan cuando ni una voz siquiera se levanta a favor de las actuaciones oficiales.⁵²

El descrèdit respecte a la capacitat de l'Estat d'impartir justícia, de tenir el monopoli de la violència i d'exercir un control de l'ordre públic va afavorir una alternativa dictatorial que reforçava el poder de l'Estat, com estava passant en altres territoris europeus, com ara Itàlia. Ara bé, l'inici de l'afebliment dels governs del règim de la Restauració cal trobar-lo en la resolució de la crisi derivada de la vaga de La Canadenca.

Aprovació de la jornada laboral de vuit hores diàries

De la Conferència de Pau de Versalles en va sortir la Comissió de la Legislació del Treball, que es va reunir a Berna el febrer del 1919 a fi de debatre sobre el desavantatge en què es trobaven els països més avançats en legislació laboral a l'hora de competir amb els mercats internacionals, raó per la qual es va decidir crear una reglamentació internacional del treball.⁵³ A les sessions de l'11 al 28 d'abril de 1919 es va determinar per unanimitat incloure un article en el tractat de Pau que establís com a jornada màxima de treball vuit hores diàries, així com la constitució de l'Organització Internacional del Treball (OIT), que serviria per promulgar les normes laborals internacionals i elaborar convenis relatius a qüestions del treball. Arran dels acords derivats de la postguerra, nombrosos governs van aprovar la jornada laboral de vuit hores entre el 1917 i el 1919. Els

51. Soledad BENGOCHEA, «1920: El Golpe de Estado de Milans del Bosch», *Catxipanda*, n° 2 (2015), última visita 5 de maig de 2019, <http://catxipanda.tothistoria.cat/blog/2015/02/11/1920-el-golpe-de-estado-de-milans-del-bosch/>

52. Arxiu Històric Nacional, Madrid, Gobernación (H), lligall 58, sèrie A, expedient 13, «Sindicalismo: Barcelona, 1923», Nota del governador civil adreçada al ministre de la Governació, 12 de juliol de 1923, núm. 23. Agraïesc la gentilesa i generositat d'Arturo Zoffmann, qui m'ha facilitat la referència.

53. ZURITA, «1919. La implantación de la jornada laboral de 8 horas en Las Palmas de Gran Canaria. De reivindicación obrera a cuestión moral», pàg. 246.

més precoços van ser Rússia (19 de novembre de 1917), Finlàndia (27 de novembre de 1917), Polònia (23 de novembre de 1918), la República Txecoslovaca (12 de desembre de 1918), Dinamarca (12 de febrer de 1919) i Espanya (3 d'abril de 1919). Durant la segona meitat del 1919, però, la majoria de països europeus l'aprovarien (França, Bèlgica, Holanda, Àustria, etcètera).⁵⁴

L'intervencionisme del Govern espanyol en qüestions laborals i socials va començar durant la Primera República, però va agafar una forta embranzida entre el 1917 i el 1923, arran del creixement de la mobilització obrera i les seves reivindicacions polítiques, que es projectaven en alguns casos cap a horitzons revolucionaris, seguint el model dels països centreeuropeus i de l'Europa de l'Est. No obstant això, l'aplicació de les normes, decrets i reglaments aprovats pel congrés va topar amb nombroses dificultats, com han posat en relleu diversos autors; podem citar, per exemple, la preocupació manifestada pel Govern el 1922, quan deia el següent: «De nada sirve que el Parlamento dicte leyes encaminadas a mejorar la condición del obrero (...) si luego en la práctica esas leyes son letra muerta y no llegan a alcanzar la eficacia debida.»⁵⁵

Des de principis del 1919, el Govern conservador del comte de Romanones havia endegat una legislació reformista amb la creació del *Instituto Nacional de Previsión* i l'aprovació de la jornada de vuit hores. Era una petició del *Instituto de Reformas Sociales* (IRS), que volia anticipar-se a l'aprovació imminent de la mesura en la primera conferència de l'Organització Internacional del Treball, que s'havia de celebrar a Washington el 29 octubre de 1919. L'IRS, coincidint amb els preparatius de la conferència, va reestructurar els òrgans de les juntes provincials i locals de reformes socials perquè la representació de sindicats i patronal fos la mateixa que la institucional⁵⁶. El Govern conservador de Sánchez Toca va voler reprendre les mesures reformistes de Romanones que s'havien hagut d'interrompre arran de la reacció esverada de la patronal i l'exèrcit a la vaga de La Canadencia, i va proposar un projecte de sindicació i un de contractes col·lectius. Fruit de la conferència es va exigir a la delegació espanyola, encapçalada pel socialista Francisco Largo Caballero, que presentés un informe sobre la situació d'Espanya en el que es van posar en relleu les constants vulneracions de la legalitat i la persecució, arrests i detencions dels sindicalistes per part dels governs espanyols.⁵⁷

El Congrés espanyol havia començat a regular la jornada laboral a partir del 1902, però no va ser fins al 1919, davant la imminència de l'aprovació de la reglamentació internacional, que es va aprovar el Reial decret de 15 de març de 1919 en què s'establia la jornada de vuit hores al ram de la construcció i, tres setmanes després, amb el Reial decret de 3 d'abril de 1919, es va acordar reduir gradualment la jornada laboral per oficis i sectors.⁵⁸ La jornada laboral de vuit hores s'havia d'aplicar per a tots els oficis a partir de l'1 d'octubre de 1919,

54. *Ibidem*, pàg. 247.

55. *Ibidem*, pàg. 243.

56. Ángeles BARRIO, «La oportunidad perdida: 1919 mito y realidad del poder sindical», *Ayer*, 63, (2006), pàg. 182.

57. *Ibidem*, pàg. 183.

58. ZURITA, «1919. La implantación de la jornada laboral de 8 horas en Las Palmas de Gran Canaria. De reivindicación obrera a cuestión moral», pàg. 245.

però abans calia que l'1 de juliol es constituïssin els comitès paritaris a totes les professions amb l'objectiu d'estudiar quines indústries o especialitats estaven exemptes del compliment del decret. Els comitès no van arribar a constituir-se i, mitjançant un reial decret, es van encomanar aquestes funcions a les juntes locals de reformes socials, les quals estaven formades bàsicament per la burgesia local i comercial; van ser les grans empreses les que més van complir la norma, mentre que als petits tallers o als negocis familiars tot quedava en mans del patró o de la capacitat reivindicativa de l'obrer.⁵⁹

La patronal no va acceptar de bon grat la jornada laboral de vuit hores i no va reconèixer com a representants els vocals dels patrons de l'IRS d'on va sortir el decret. Davant la impossibilitat d'abolir el decret, la patronal va ampliar al màxim la possibilitat de les excepcions per acollir-s'hi. El 15 de gener de 1920, el Ministeri de la Governació va aprovar una reial ordre en què s'establien les excepcions acceptades, publicades per l'IRS. Tot aquell batibull de possibilitats i endarreriments va dificultar fer efectiva la implantació de la jornada de vuit hores fins a la Segona República, quan el ministre Largo Caballero va proposar que Espanya ratifiqués els diversos acords i convenis internacionals derivats de la Conferència de Washington del 29 d'octubre de 1919. D'aquesta manera es volia eliminar la confusió existent amb les excepcions i els endarreriments establerts, així com la multitud de reglaments aprovats des del 1920 per resoldre les dificultats derivades de l'aplicació de la jornada de vuit hores.⁶⁰

Conclusió

El cenetista Josep Peirats als anys trenta va descriure La Canadenca com el Waterloo de la CNT.⁶¹ Resulta evident que la vaga va ser alhora l'expressió més important d'hegemonia de la CNT sobre el moviment obrer i la victòria més incontestable sobre el Govern i la patronal, però la improvisació eufòrica per mantenir l'estira-i-arronsa contra la patronal i l'Estat va desencadenar una onada repressiva que va radicalitzar la CNT en favor d'una alternativa revolucionària i va afeblir el suport que tenia entre els treballadors. La conquesta de la jornada de les vuit hores va ser un miratge, combinació d'una conjuntura internacional extremament favorable a les demandes obreres arran de la postguerra europea i del pànic del Govern espanyol a l'esclat d'una situació revolucionària a la qual no pogué respondre adequadament i ponderadament per la pressió d'un exèrcit massa procliu a interferir en la política i d'una patronal catalana amb una voluntat constant de pressionar el Govern. No obstant això, la resolució de la vaga va demostrar l'extremada feblesa sobre la qual se sostenien els governs de la Restauració, que no podien governar Catalunya sense acordar les seves decisions amb els principals agents socials i polítics; alhora, per al Govern cada

59. *Ibidem*, pàg. 248.

60. *Ibidem*, pàg. 249.

61. José PEIRATS, *Examen crítico-constructivo del movimiento libertario español*, Ciutat de Mèxic, Mexicanos Reunidos, 1967.

vegada era més complicat exercir un control real a Catalunya sobre els poders de l'Estat (jutges, policia, exèrcit, etcètera), ja que actuaven amb una discrecionalitat i arbitrietat impròpia d'un règim liberal i, per tant, el Govern depenia cada cop més del suport de la Federació Patronal de Catalunya i de l'exèrcit per garantir el seu poder.

El Govern espanyol va considerar que l'aprovació de la jornada laboral de vuit hores formava part de l'agenda social internacional, satisfaria el moviment obrer i apaivagaria l'atracció que pogués despertar entre ells la revolució soviètica. No obstant això, no va considerar quin seria l'impacte que aquella mesura tindria entre la patronal i l'exèrcit, que la van percebre com un premi al comportament revolucionari dels obrers.⁶² Després de les tensions entre la Federació Patronal de Catalunya i el Govern durant el 1919, finalment es va aconseguir una certa estabilitat basada en el fet que la patronal acceptava les millores salarials i laborals acordades amb els cenetistes durant la negociació que va posar fi a la vaga de La Canadenca i que el Govern oferia una resposta repressiva i autoritària contra les organitzacions obreres revolucionàries, especialment la CNT, que va acabar escapçada i semidesmantellada. D'aquesta manera, es va aconseguir reduir la influència dels sindicats en els conflictes laborals i es va abordar la violència vinculada als sindicats com una mera qüestió d'ordre públic, motiu pel qual es permetia aplicar-los una política més repressiva. La patronal renunciava a subvertir l'ordre constitucional establint un règim dictatorial en mans dels militars, i el Govern frenava el desenvolupament de la seva agenda reformista en matèria social i laboral i eludia oferir garanties del manteniment de les llibertats i els drets sancionats per l'ordre constitucional. El resultat consegüent va ser el pistolerisme, que va enfrontar als carrers de Barcelona sindicalistes i patrons, però a la vegada, com apunta Montañés, es va reduir el nombre de dies de vaga respecte als períodes precedents, i n'hi haver molts menys que en els principals països europeus industrialitzats.⁶³

62. ROMERO, «Between the Catalan quagmire and the red spectre, Spain, November 1918-April 1919», pàg. 812.

63. MONTAÑÉS, «Industria y conflictividad laboral en España. La industria textil, 1914-1923», pàg. 138-139.